

Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi

The Journal of International Social Research

Cilt: 9 Sayı: 45 Volume: 9 Issue: 45

Ağustos 2016 August 2016

www.sosyalarastirmalar.com Issn: 1307-9581

DEDE KORKUT KİTABI'NDA DEĞERLER EĞİTİMİ YAKLAŞIMLARI
VALUES EDUCATION APPROACHES IN THE BOOK OF DEDE KORKUT

Servet KARCIĞA*
Duygu KAZKONDU**

Öz

Teknolojik gelişmelere bağlı olarak unutulmaya yüz tutan maddi manevi değerlerin yanı sıra artan benmerkezci yaşam tarzı değerler eğitiminin önemini bir kez daha ortaya koymuştur. Uzak, genel ve özel hedef olarak devlet politikası hâline gelen, Milli Eğitim Bakanlığı ders müfredatlarına giren, hakkında birçok kitap, makale yazılan ve birçok konferans ve panele konu olan değerler ve değerler eğitimi bir milleti millet yapan maddi manevi öğelerin gelecek nesillere aktarımı ve kazanımı açısından son derece önemlidir. Bir millete ait değerleri tespit etmede yaygın kullanılan metotlardan biri o millete ait eserlerin incelenmesidir. Bu çalışmada; Türk diline, edebiyatına, tarihine, sosyolojisine, folkloruna, psikolojisine, değerler sistemine dair birçok bilgi barındıran ve bir nevi Türklerin hafıza kitabı olan Dede Korkut Kitabı'nda değerlerin nesillere nasıl aktarıldığı sorusuna değerler eğitimi yaklaşımları üzerinden cevap verilecektir.

Anahtar Kelimeler: Değer, Değerler Eğitimi, Değerler Eğitimi Yaklaşımları, Dede Korkut Kitabı..

Abstract

Depending on the technological developments, moral values are begun to be forgotten. This negative development and the increase in self-centered life style manifested the importance of the Values Education once again. Values and Values Education, which is became future, general and specific target as government policy, included in the curriculum of the Ministry of National Education; many books, articles are written and many conferences and panel discussions are arranged about became very important in terms of transferring the material and moral components which are very vital for the nations to stand and live as a nation. One of the common methods to determine the values of the nations are to examine the works belong to that nation. Because a work carries traces from both the period before it is written and the period it is written in. With this aspect, the book of Dede Korkut is one of the unquestionable greatest works in Turkish Language and Literature. This book is a kind of memory book for Turkish people with its unique qualifications. It has a lot of information related to the Turkish Language, literature, history, sociology, folklore, psychology and values systems. In this study, the question of how the values in the book of Dede Korkut were transferred to the generations will be answered in terms of approaches in Values Education.

Keywords: Values, Values Education, Approaches in Values Education, The Book of Dede Korkut.

1. Giriş: Değer, Değerler Eğitimi

İnsanlığın hayatı anlayıp anlamlandırabilme hususundaki çözüm arayışları, eğitime ve eğitilme sürecini de beraberinde getirmiştir. Eğitim yoluyla bireylerin toplumsal yaşamda yerlerini alabilmeleri için gerekli olan bilgi, beceri ve davranışları kazanmaları hedeflenmiştir. "Eğitimin amacı kendi kendini idare eden bir varlık yetiştirmektir; yoksa başkaları tarafından idare edilecek bir ürün yetiştirmek değildir." (Spencer, 2013:126). Bu nedenle "İnsan davranış ve tutumlarının belirlenmesinde ve biçimlendirilmesinde değerler önemli bir etkidir" (Kulaksızoğlu ve Dilmaç, 2000:199). Znaniecki tarafından sosyal bilimlere kazandırılan değer kavramı, "Latince kıymetli olmak veya güçlü olmak anlamlarına gelen "valera" kökünden türetilmiştir." (Bilgin, 1995: 83). Genel konuşmada, istenen, yararlı ya da ilgi duyulan bir amaç (Bunnin ve Yu, 2004:721) anlamına gelen değer kavramını filozoflar, içsel, enstrümantal, doğal ve ilişkisel değer olmak üzere belirli ana formlara ayırmışlardır (Audi, 1999: 949). *Türkçe Sözlük*'te "Bir şeyin önemini belirlemeye yarayan soyut ölçü, bir şeyin değdiği karşılık, kıymet; bir ulusun sahip sosyal, kültürel, ekonomik ve bilimsel değerlerini kapsayan maddi ve manevi öğelerin bütünü" (TDK, 2011:607) olarak ifade edilen değer sözcüğü, başta sosyoloji, psikoloji ve felsefe olmak üzere; tarih, dini bilgiler, iktisat, matematik gibi birçok bilim alanında kullanılmış ve çeşitli tanımları yapılmıştır. Haralambos'a (1987) göre (Akt; Ulusoy ve Arslan, 2014:3) değerler "birey ya da toplum tarafından önem atfedilen, çoğunluk tarafından kabul gören, beğenilen, istenen şeylerdir."

Hepimiz hayatımızda doğru seçimler yapmaya çalışarak, değerler üzerine yaşarız. Seçimlerimizde etkili olan şey kalıtsallık değil, dünyayı nasıl gördüğümüz, algıladığımız ve hissettiğimizdir (Harland ve Pickering, 2011: 3). Değerler, davranış ve kararlarımızı etkileyen, doğru ile yanlış arasındaki farkı

* Dr., Türk Dili ve Edebiyatı, servetkarciga@gmail.com

** Dr., Eğitim Bilimleri, duygu.kz@yahoo.com

anlamamızı sağlayan kanaatlerdir. Değerler insanlarla olan ilişkilerimizde davranışlarımıza yön verir ve hayatı nasıl anlamlı bir şekilde yaşayacağımız konusunda bize yol haritası çizer (Koutsoukis, 2009: 4). Değerler, bizim önceliklerimizi belirleyerek seçim yapmamızı sağlar. Bu yönüyle de davranışlarımızı etkileyerek sosyal ilişkilerimizi şekillendirir (Haydon 2007: 8). Nixon'a (1995) göre (Akt; Seah ve Bishop, 2000: 4) değerler sadece mantıklı açıklamalar sağladıkları için değil, değer gerektirdikleri ve bir değer öne sürdükleri için önemlidir. Değerler, bizim duygularımızı tatmin ederek davranışlarımızı etkiler. Köylü'ye (2016: 21) göre değerler "insan, toplum, kurum veya ideolojinin düşünce, tutum, davranış ve etkinliklerinde tercih edilen, kabul görülen, benimsenen, arzu edilen ve istenen inanç, yargı, amaç, hedef, gaye, ölçüt, rehber, kılavuz, standart, kural, duyuş ve düşüncülerdir." Değerler toplumun tarihi birikimiyle ortaya çıkan köklü inançlar olmaları ve toplumun tamamı tarafından kabul görmeleri yönüyle sosyal hayatı düzenlemede, bireylere amaç ve yön belirlemede etki eder (Aydın ve Gürler, 2012: 7). Değerler bireyin bakış açısını belirleyen etkenler olmaları yönüyle insan kişiliğinin ve karakterinin en derin ve yapıcı unsurunu oluşturur. İnsanların her yönüyle gelişmesini sağlamak ve insani mükemmelliğe ulaşmasına yardımcı olmak için bireylerin gerekli değerleri kazanması, yeni değerler benimsemesi, değerleri kişilik haline getirerek davranışa dönüştürmesi gerekmektedir. Yaşam süresince devam eden bu değer kazanma kazandırma süreçlerine değerler eğitimi denilmektedir (Yaman, 2012: 18).

Değerler eğitimi, bütüncül bir şekilde bilişsel, sosyal ve duyuşsal olgunluğa ulaşmış, kendini bilen ve geliştiren birey yetiştirmektir (Lovat, Dally, Clement ve Toomey , 2011:4). Değer eğitimcileri, genç neslin kendi hür iradesiyle doğru secimi yapabilecek kapasitede olmaları gerektiğini savunmuşlardır. Bunun için, değer eğitimi yapılırken bireylerin değerleri içselleştirebilecekleri ortam sunulmalıdır (Cummings, Gopinathan ve Tomodo, 1988:5). Değerler eğitimi, Birleşmiş Milletler Eğitim, Bilim ve Kültür Örgütü (UNESCO) tarafından "Çocukların ve gençlerin pozitif değerleri keşfedip geliştirmeleri ve kendi potansiyellerine göre ilerlemeleri için yürütülen eğitimsel gayretler." olarak tanımlanmaktadır (EĞİTİM SEN). Değer eğitimi, bir birey olarak ve sosyal hayatta bir vatandaş olarak bireye kim olduğunun öğretimidir (Jazda, 2009: 3). Aspin (2000: 172), değerler eğitimi, bireylere diğer insanlarla olan ilişkilerinde gerekli olan kuralların bilgisini vererek değer kazandırma süreci olarak tanımlamaktadır. Muega (2003: 81) ise değerler eğitimi, bireyin değerlendirmesi gereken meselelerle veya ahlaki ikilemlerle karşılaştığında başvurduğu eleştirel düşünmeyi öğrenmesi olarak tanımlamaktadır. Kirschenbaum' a (1994) göre (akt; Ulusoy ve Dilmaç, 2014: 59) değerler eğitiminin, "genç bireylerin ve bütün insanların daha karakterli bir yaşam sürmesi ve hayatından memnun kalmasını sağlamak, insanlar ve diğer yaşam grupları için şefkat ve iyilik istemek olmak üzere iki hedefi vardır".

Değer eğitimi, davranışlarımız konusunda bilinçli olmamızı ve doğru seçimler yapabilmemizi sağlar. Bireylere mutlu ve başarılı bir hayat için etkili yöntemler sunar. Bu yöntemler; kendine saygı, diğer insanlara saygı, çevreye duyarlılık, bilgiye ve öğrenmeye açık olmak, kendini yenileyerek potansiyellerini artırmak ve topluma olumlu katkılar sağlamaktır (Koutsoukis ,2009:4). Değerler eğitimi en iyi gerçek hayat senaryoları sunularak öğretilir. Böylece bireyler nasıl rasyonel ve eleştirel düşünebileceklerini anlarlar (Kazkondur, 2012: 45).

2. Değerler Eğitimi Yaklaşımları

Soyut kavramlardan oluşan değerler eğitiminin hedefine ulaşabilmesi için, bu eğitimin kendine özgü karakteristiği göz önünde bulundurulmalı, değerler eğitimi bütüncül bir süreç olarak ve genel bir eğitim tecrübesi olarak görülmelidir (Kazkondur, 2013: 61). Kazandırılacak değerlerle ilgili hikâyeler, önemli şahsiyetler, örnek olaylar öğretim etkinliklerinde kullanılarak soyut kavramların somutlaştırılması sağlanmalı, değerlerin öğrenilmesi kolaylaştırılmalıdır. Değerler eğitiminde öğrencilerin ilgisini canlı tutabilmek için konuların özelliğine göre çeşitli öğretim yaklaşımlarından faydalanılmalıdır. Değer eğitiminin eğitim müfredatındaki yeri ve değer eğitiminde kullanılan yaklaşım ve yöntemler konusunda çok çeşitli görüşler bulunmaktadır (Ling and Stephenson, 1997: 3). Değerler eğitiminin, hangi yaklaşımla olursa olsun, eğitimin herhangi bir şekilde içinde yer alması gerektiği günümüzde artık gittikçe yaygın bir şekilde kabul gören bir anlayış haline almıştır (Hökelekli ve Gündüz, 2013: 387). Buna göre değerler eğitiminde kullanılan yaklaşımlar şunlardır:

Aydın ve Gürler'e (2012: 65) göre değerler eğitiminde kullanılan yaklaşımlar; telkin yoluyla değer eğitimi, ahlaki ikilem tartışmaları, değer çözümlenmesi, değer açıklama yaklaşımı, yaparak yaşayarak öğrenme, gözlem yoluyla değer eğitimidir.

Ekşi ve Katılmış'a (2014: 15-35) göre değerler eğitiminde kullanılan yaklaşımlar; değerleri telkin etme /açıklama, değerleri açıklama, değer analizi, ahlaki ikilem tartışması ve adil topluluk okulları, örtük program ve karakter eğitimidir.

Ulusoy ve Dilmaç'a (2014: 68) göre değerler eğitiminde kullanılan yaklaşımlar; değerlerin doğrudan öğretiminde telkin yoluyla öğretim yöntemi ve davranış değiştirme yöntemi, değerleri

belirginleştirme, değer analizi, bütüncül yaklaşım 'Kohlberg'in adil topluluk okulları', değerler eğitiminde gizil güç 'örtük programı', karakter eğitimidir.

Kaymakcan ve Meydan'a (2014: 170-191) göre değerler eğitiminde kullanılan yaklaşımlar; değer aktarmada değer telkini ve davranış değiştirme, değer geliştirmede ahlaki muhakeme, değer analizi ve değer açıklama, bütüncül değerler eğitiminde adil topluluk okulları ve karakter eğitimidir.

Köylü'ye (2016: 83-101) göre değerler eğitiminde kullanılan yaklaşımlar; değerlerin doğrudan öğretiminde (değer aktarma) telkin ve öğüt yöntemi, değer gerçekleştirme/ geliştirmede değer açıklama, değer analizi, ahlaki muhakeme ve konstanz (değişmezlik) yöntemiyle ikilem tartışmaları, bütüncül yaklaşımda değerlerin telkin edilmesi yöntemi, davranış değiştirme yöntemi, değer açıklama/ belirginleştirme yöntemi, değer analizi yöntemi, ahlaki muhakeme/ sorgulama yöntemi, konstanz yöntemiyle ikilem tartışmaları, adil topluluk okulları yöntemi ve örtük programla öğretim yöntemidir.

Bu çalışmada; Türklerin dili, edebiyatı, tarihi, kültürü, sosyolojisi, psikolojisi hakkında önemli referanslar sunan ve bir nevi destansı hikâyelerle Türklerin dinî, içtimai, siyasi hayatlarına dair yazılmış bir ansiklopedik eser özelliği gösteren *Dede Korkut Kitabı*'nda değerler eğitiminin nasıl yapıldığı sorusu Aydın ve Gürler'in değerler eğitiminde kullanılan yaklaşım modelleri üzerinden açıklanacaktır.

3. Dede Korkut Kitabı'nda¹ Değerler Eğitimi

Prof. Dr. Fuat Köprülü'nün "Bütün Türk Edebiyatını terazinin bir gözüne, Dede Korkut'u öbür gözüne koysanız, yine Dede Korkut ağır basar." (Ergin, 1998: 5) sözü ilk okunduğunda veya duyulduğunda çoğu kişiye bu değerlendirme mübalağalı gelebilir. Ama Gökyay'ın "Dede Korkut Destanları, Türk dilinin ve edebiyatının, Türklerin örf ve âdetlerinin, Türk ahlak ve törelerinin, inançlarının, kahramanlıklarının, kısacası su katılmamış Türk hayatının olduğu gibi verildiği bir eserdir." (Gökyay, 2006: 7) değerlendirmesiyle de bu eserin bu övgüyü hak ettiği görülmektedir. Özkan'a göre eserde Türklere ait düğün ve yas âdetlerinden, aile hukukuna, giyim-kuşamdan yemeklere, ekonomik hayattan ticarete, dinî inançlardan değerler sistemine ve topyekûn yaşama biçimine kadar pek çok hususta bilgi olduğu için bu eser, Türkler hakkında bilgi veren bir ansiklopedidir (Özkan, 2011: 199). Ergin'e göre ise bu eser, çocuklarının ruh ve kafa yapısını tek başına sağlam tutacak kudrette ve karakterde bir eserdir. (Ergin, 1998: 10) O hâlde bu eserde yer alan değerler ve bu değerlerin özellikle de genç kuşaklara aktarımı ve kazanımı üzerinde durmak gerekir ki yeterli düzeyde olmasa da son zamanlarda bu konularla ilgili çalışmaların arttığı gözlemlenmiştir. Bu çalışmalardan bazıları şunlardır:

Dede Korkut Hikâyelerinin Çocuk Eğitimi Açısından Öne Sürdüğü Değerler ve Ortaya Çıkarmak İstedığı Tip Üzerine Bir Değerlendirme (Yalçın, Şengül, 2004). Bu çalışmada aile kavramı, çocuk sahibi olma, çocuk sevgisi, anne-baba sevgisi gibi değerler aile ve toplumun çocuğa bakış eksenini, çocuğun aile ve topluma bakış eksenini ve çocuğun iç dünyasında oluşturduğu bilinç eksenini perspektifinde ele alınmış ve değerlendirme bölümünde eserin çocuk eğitimi açısından öne sürdüğü değerler ve ortaya çıkarmak istediği tip üzerine çıkarımlarda bulunulmuştur.

Dede Korkut Hikâyelerinin Türkçe Öğretimi ve Değer Aktarımı Açısından Önemi (Özbay, Karakuş, 2011). Çalışmada Dede Korkut Kitabı'nda yer alan değerler, on iki hikâyeye üzerinden ayrı ayrı ele alınmış ve çıkan sonuç tablolastırılarak okuyucunun ilgisine bırakılmıştır. Buna göre eserde 38 tekrarla en çok ele alınan değer saygıdır. Diğer değerler ve bu değerlere ait sıklık şu şekildedir: Sevgi (29), sorumluluk (17), dayanışma (16), vatan sevisi (15), dürüstlük (9), aile birliğine önem verme (8), misafirperverlik (8), yardımseverlik (7), özgürlük (7), adil olma (7), duyarlılık (6), temizlik (6), estetik (4), sağlıklı olmaya önem verme (3), bilimsellik (3), çalışkanlık (2), hoşgörü (2), bağımsızlık (2) ve barış (1).

Dede Korkut Hikâyelerinde Yer Alan Değerler (Deveci, Belet, Türe, 2013). Çalışmada, Dede Korkut Kitabı'nda yer alan değerler incelenmiştir. Eserde incelenen değerler şunlardır: Sevgi, aile birliğine önem verme, dürüstlük, saygı, cömertlik, estetik, dini değerler, cesaret, onurlu olma, dayanışma, merhamet, vatanseverlik ve toplumsal değerler.

Dede Korkut Hikâyelerinde Değerler Eğitimi (Suar, 2015). Bu çalışmada içerik analizi yöntemi kullanılmış, öğretim programlarından hareketle belirlenen değerler eserin giriş bölümü ve on iki hikâyeye taranarak fişlenmiş, değerlerle ilgili bulguların hikâyelerde nasıl verildiği ve değerlerin nasıl işlendiği tespit edilmiştir. Dede Korkut Hikâyelerinde hangi değerlere daha fazla yer verildiği analiz edilmiş, bu değerlerin hedef kitleye faydaları belirtilerek sonuçların günümüz Türk Dili ve Edebiyatı eğitiminde nasıl uygulanacağı tartışılmıştır. Çalışmanın sonucunda Dede Korkut Hikâyelerinde öğretim programlarında yer alan 24 değere rastlanmıştır. Bunlardan insan sevgisinin en çok işlenen değer olduğu görülmüştür. Bu değeri saygı ve aile birliğine önem verme değerleri izlemiştir. Hikâyelerde alçakgönüllülüğün ise en az işlenen değer olduğu belirlenmiştir.

¹ Bu çalışmanın kapsamı hem Türk dili ve edebiyatını hem de eğitim bilimlerini ilgilendirdiği için çalışmada Muharrem Ergin'in *Dede Korkut Kitabı* (sadeleştirilmiş) adlı eseri esas alınmıştır.

Yukarıdaki çalışmalarda görüldüğü üzere Dede Korkut Kitabı'nda yer alan değerler üzerinde durulmuş; bu değerlerin nasıl aktarıldığı meselesi göz ardı edilmiştir. Bu nedenle bu çalışmada Dede Korkut Kitabı'nda değerler eğitiminin hangi yaklaşımlarla yapıldığı sorusu üzerinde durulacaktır.

3.1. Telkin Yoluyla Değerler Eğitimi Yaklaşımı

Telkin yoluyla değerler eğitimi yaklaşımı, yetişkinlerin genç nesle bilgi, kültür, norm ve değer aktarmasıdır. Kökleri klasik eğitim anlayışına dayanan bu yaklaşıma göre eğitim geçmişten günümüze taşınmış olan bilgi beceri, değer, erdem, norm ve kuralların yeni nesillere aktarılmasıdır. Telkin yoluyla değerlerin kazandırılması yaklaşımında, toplum nazarında bireyin erdemli olarak görülmesini sağlayacak niteliklerin bireye kazandırılması arzulanır. Buna ulaşmak için bu yaklaşımda, önceden belirlenmiş değerlerin belli bir grubun zihninde inşa edilmesi amaçlanır. Bu genel amaca ilişkin olarak yetişkinler kendi tecrübeleri neticesinde öğrendiği değerleri doğru değerler olarak kabul ederler ve genç nesillerin bu değerlerle örtüşmeyecek başka değerler seçmelerini istemezler. Bu arzunun sebebi ise yetişkinlerin benimsediği değerlerin uzun yıllar sonunda tecrübe ile teşekkül ettiğine ve aynı zamanda bu değerlerin toplumsal hayatın devamına pozitif yönde katkı sağlayan erdemleri içinde barındığına olan inançlarıdır. Ahlaki öğretileri yoğun olarak içinde barındıran hikâyeler, biyografiler kullanılarak öğüt- nasihat şeklinde belirli değerlerin aşılınması ve içselleştirilmesi sağlanır. Süreç içerisinde model olma, olumlu ve olumsuz pekiştirme, övgü, yüceltme, küçümseme, azarlama yöntemleri kullanılmaktadır (Ekşi ve Katılmış, 2014: 15-16).

Dede Korkut Kitabı'nda telkin yoluyla değerler eğitimi yaklaşımı sık kullanılan bir yaklaşımdır. Bu yöntem daha kitabın mukaddime bölümünde karşımıza çıkar. Mukaddime bölümünde kadın türleri tahkiye yöntemiyle anlatılır ve sözlü dönemde dinleyicilere, yazılı dönemde okuyuculara bu yolla uyarılarda bulunulur. Eserde kadınlar dört türdür. "Birisi solduran soptur. Birisi tolduran toptur. Birisi evin dayağıdır. Birisi ne kadar dersin bayağıdır." (Ergin, 1998: 18). Evin dayağı olan kadın türü eserde olumlu anlatılır ve yüceltilir:

"Ozan, evin dayağı odur ki kırdan yabandan eve bir misafir gelse, kocası evde olmasa, o onu yedirir içirir, ağırlar azizler gönderir. O Ayişe, Fâtıma soyundandır hanım. Onun bebekleri yetişsin. Ocağına bunun gibi kadın gelsin." (s. 18).

Eserde solduran sop, tolduran top ve bayağı kadın türleri olumsuz anlatılır ve küçümsenir:

"Geldik o ki solduran soptur. Sabahleyin yerinden kalkar, elini yüzünü yıkamadan dokuz bazlama ile bir külek yoğurt bekler, doyuncaya kadar tıka basa yer, elini böğürüne koyar, der: bu evi harap olası kocaya varalıdan beri daha karnum doymadı, yüzüm gülmedi, ayağım pabuç, yüzüm yaşmak görmedi der, ah nolaydı, bu öleydi, birine daha varaydım, umduğumdan daha uygun olaydı der. Onun gibisin, hanım, bebekleri yetişmesin. Ocağına bunun gibi kadın gelmesin. Geldik ki solduran toptur. Dürtüldükçe yerinden kalktı, elini yüzünü yıkamadan obanın o ucundan bu ucuna, çırpıştırdı, Dedikodu yaptı, kap dinledi, ögeleye kadar gezdi; öğleden sonra evine geldi, gördü ki hırsız köpek, büyük dana evini birbirine katmış, tavuk kümesine sığır damına dönmüş; komşularına seslenir ki: kız Zeliha, Zübeyde, Ürüveyde, Çan Kız, Çan Paşa, Ayna Melek, Kutlu Melek² ölmeye yitmeye gitmemiştim, yatacak yerim gene bu harap olası idi, nolaydı benim evime birazcık bakaydınız, komşu hakkı Tanrı Hakkı diye söyler. Bunun gibisinin, hanım bebekleri yetişmesin. Ocağına bunun gibi kadın gelmesin. Geldik o ki ne kadar dersin bayağıdır: Uzak kırdan yabandan bir edepli misafir gelse, kocası evde olsa, ona dese ki: kalk ekme getir yiyelim, bu da yesin dese, pişmiş ekmeğin bekası olmaz, yemek gerektir; kadın der: Neyleyeyim, bu yıkılacak evde un yok elek yok, deve değirmeninden gelmedi der; ne gelirse benim kalçama gelsin diye elini arkasına vurur, yönünü öteye kalçasını kocasına sözünü kulağına koymaz. O Nuh peygamberin eşiği asılıdır. Ondan da sizi, hanım, Allah saklasın. Ocağına bunun gibi kadın gelmesin." (s. 18-19)

Dede Korkut Kitabı'nda telkin yoluyla hem kadınlara hem de bu kadınlarla evlenecek erkeklere uyarılar yapılmaktadır. Bu durum Türklerde hem kadına verilen değeri hem de sağlam bir toplumun sağlam bir ailede kurulacağı düşüncesiyle Türklerin evliliğe verdiği önemi göstermektedir.

Dede Korkut Kitabı'nda telkin yoluyla değerler eğitimi en çok yapan kişi Korkut Ata'dır. Bir nevi Oğuz Türklerinin üst aklı olan ve bir öğretmen gibi tecrübelerini nasihat yoluyla etrafındaki insanlara daha çok sunuş yoluyla aktaran Korkut Ata daha eserin başında Oğuz'un bilicisi olarak tanıtılır:

Korkut Ata Oğuz kavminin müşkülünü hallederdi. Her ne iş olsa Korkut Ata'ya danışmayınca yapmazlardı. Her ne ki buyursa kabul ederlerdi. Sözüünü tutup tamam ederlerdi" (s. 15). Korkut Ata, hikâyeler boyunca etrafındaki insanlara işlerini yaparken gereklerini yerine getirmeyi, Allah'a tevekkül etmeyi, açgözlü ve kibirli olmamayı, çalışkan ve gayretli olmayı, yalan söylememeyi, doğru ve dürüst olmayı, atalara saygılı olmayı ve özellikle erkek çocuklara ata adlarını yürütmelerini telkin eder. Korkut Ata'nın hemen her hikâyeye sonunda manzum söylediği dua bölümlerinde de telkin yoluyla Oğuzlara nasihatte bulunur:

² Ergin'in Çan Kız, Çan Paşa, Ayna Melek, Kutlu Melik olarak okuduğu özel isimleri Özçelik Cân Kız, Cân Paşa, Ayne Melik, Kutlu Melik olarak okumuştur. (Özçelik, 2005: 338)

Hani dediğim bey erenler
Dünya benim diyenler
Ecel aldı yer gizledi
Fani dünya kime kaldı
Gelimli gidimli dünya
Ahir son ucu ölümlü dünya (s. 56)

Yukarıda görüldüğü üzere dua bölümünde hayatın gelip geçici olduğu, kişilerin hayatlarını ona göre yaşamaları gerektiği Korkut Ata tarafından telkin edilir.

3.2. Ahlaki İkilem Tartışmaları Yaklaşımı

Kohlberg'in gelişim kuramına dayanan bu yöntemde iki farklı değer ilkesinin çatıştığı örnek olayların tartışılarak ahlaki değerlerin öğretilmesini sağlamak esastır. İçinde ikilemleri barındıran ahlaki tartışmalarla öğrencilerin üst düzey düşünce şemaları geliştirmesine yardım etmek ve kendi tercihlerinin gerekçelerini müzakere ederek, dilemmaların çözümünde farklı perspektiflerden bakabilmelerini sağlamak amaçlanır. Yaklaşımın değerler eğitimi açısından amacı çeşitli ahlaki ikilemlerle (i) öğrencilerin yüksek değerler sistemine dayanan daha kompleks düşünce şemaları geliştirmesine yardım etmek (ii) öğrencileri kendi değer tercihleri ve pozisyonlarının gerekçelerini müzakere etmeye yönelmektir. (Superka ve Johnson, 1975 akt. Kaymakcan ve Meydan, 2014 : 175). Bu yaklaşımda önemli olan kişinin tercihinden çok, ikilemin çözümünde kullandığı akıl yürütme ve neden o çözüme ulaştığıdır. Eğitimci aldığı cevaplarla kişiyi ahlaki gelişim düzeyini belirleyerek karşılıklı soru ve cevaplarla onu daha üst seviyeye yükseltmeye çalışır. Kısaca ahlaki ikilem tartışması yaklaşımında, sosyal ve ahlaki içerikli dilemmalar kullanılarak, çocukların kişiler arası konularda perspektif alabilme becerilerini geliştirmek amaçlanır (Ekşi ve Katılmış, 2014: 27).

Dede Korkut Kitabı'nda değerler eğitiminde sık kullanılan yöntemlerden biri de ahlaki ikilem tartışmaları yaklaşımıdır. Bu yaklaşımda Oğuz Türkleri çakışan iki farklı değerle baş başa bırakılır ve bu kişilerden örf ve adetlere veya hayat bakış açılarına göre kendilerinin çözüm yolu bulmaları beklenir. *Salur Kazan'ın Evinin Yağmalandığı* hikâyede Şöklü Melik'in askerleri tarafından tutsak edilen Boyu Uzun Burla Hatun'un namusu Salur Kazan'ı zor durumda bırakmak için kirletilmek istenir. Ne var ki kırk ince belli kız içinde hangisinin Burla Hatun olduğu bilinemez. Bunun üzerine Şöklü Melik Burla Hatun gibi tutsak olan daha on beş yaşlarındaki oğlu Uruz'un etinden kavurma yapılmasını ve bu kavurmanın tutsak kızlara yedirilmesini ister. Böylece Boyu Uzun Burla Hatun namusu ile oğlu Uruz'un canı arasında bir tercih yapmaya zorlanır:

"Kazan oğlu Uruz'u hapisten çıkarın, boğazından urgan ile asın, iki küreğinden çengele takın, kıyma kıyma ak etinden çekin, kara kavurma edip kırk bey kızına iletin, kim ki yedi o değil, kim ki yemedi o Kazan'ın hatunudur, çekin döşeğimize getirelim, kadeh sunduralım demişler. Senin etinden oğul yiyeyim mi, yoksa pis dinli kâfirin döşeğine gireyim mi, baban Kazan'ın namusunu lekeletiyim mi, nice deyim oğul hey dedi." (s. 48)

Burada ikilem içinde kalan sadece Burla Hatun değildir; Oğlu Uruz da annesi gibi bir ikilem içindedir ve bir tercih yapmak zorundadır. Uruz'un "... bırak beni kadın ana çengele vursunlar, bırak etimden çeksinler, kara kavurma etsinler, kırk bey kızının önüne iletinler, onlar bir yediğinde sen iki ye, seni kafirler bilmesinler." (s. 48) demesi, Oğuz Türklerinde namus kavramının candan daha kıymetli olduğunu göstermektedir. Aynı hikâyede ahlaki ikilem tartışmalarının yaşandığı yerlerden biri de Salur Kazan'ın karısı ve oğlunu kurtarmaya giderken "Eğer Çoban ile varacak olursam kudretli Oğuz beyleri benim başıma kakınç kakarlar, çoban beraber olmasa Kazan kâfiri yenemezdi derler." (s. 46) düşüncesiyle Karaçuk Çoban'ın kendisiyle gelmesine ve kendisine yardım etmesine müsaade etmediği yerdir. Salur Kazan, Karaçuk Çoban'ın kendisiyle gelmesine engel olmak için onu bir ağaca muhkem bağlar. Burada alp bir Oğuz beyinin mücadelesini tek başına yapmak istediği sonucunu çıkarabiliriz. Bu yönüyle Oğuzlar gururlu insanlardır. Nitekim Kan Turalı da kendini düşman askerlerinden kurtaran ve atının tergisine alan Selcan Hatun'u hem erkeklik gururu hem de boyumdaki insanlar ne der mülahazasıyla öldürmek ister:

Kalkıp ey Selcan Hatun doğrulduğunda
Yelesi kara cins atına bindiğinde
Babamın ak otağının eşiğine indiğinde
Oğuzun elâ gözlü kızı gelini destan anlattığımda
Herkes sözünü söylediğinde sen orada durasın övünesin
Kan Turalı perişan oldu
At arkasına aldım çıktım diyesin
Gözüm döndü gönlüm gitti
Öldürürüm seni. (s. 139-140)

Yukarıda, gurur ve sevginin çatıştığını görülür. Kısa bir süre Kan Turalı ve Selcan Hatun savaşı ve daha sonra Kan Turalı'da sevgi duygusu ağır basar ve Selcan Hatunu öldürmekten vazgeçer.

Salur Kazan Esir Olup Oğlu Uruz'un Çıkardığı hikâyede bu sefer esir olan Salur Kazan'ın kendisidir. Esir olan Salur Kazan'a düşman tarafından kendi aslını kötülemesi ve kâfirleri övmesi koşulunda serbest olabileceği teklifi yapılır. Salur Kazan burada zilletle yaşamaktansa ölmeyi tercih eder:

Eline geçmiş iken bre kâfir öldür beni yitir beni

Kılıcından sapacağım yok

Kendi aslını kendi kökümü yermem yok. (s. 196)

İç Oğuz Dış Oğuz Asi Olup Beyreğin Öldüğü hikâyede Dış Oğuz beyleri Kazan Bey'in evinin sadece İç Oğuz beyleri tarafından yağmalanması üzerine Kazan Bey'e düşmanlık besler ve bir plan yaparak Bamsı Beyrek'i Aruz'un evine çağırırlar. Kazan Bey'e asi olması koşuluyla canının bağışlanacağı Beyrek'e teklif edilir. Hayat ve sadakat arasında kalan Beyrek nankörlük ve namertlik etmektense ölmeyi tercih eder:

Ben Kazanın nimetini çok yemişim

Bilmez isem gözüme dursun

Kara koçta cins atına çok binmişim

Bilmez isem bana tabut olsun

Güzel kaftanlarımı çok giymişim

Bilmez isem bana zindan olsun

Ben kazandan dönmem belli bil. (s. 207-208)

Dede Korkut Kitabı'nda ahlaki ikilem oluşturan durumlarda Oğuz Türkleri ya örf ve âdetlerine (törelere) ya da sağduyularına göre hareket ederek makul yolu bulmaya çalışırlar.

3.3. Değer Çözümlemesi Yaklaşımı

Değer çözümlemesi, ahlaki değerleri içeren sosyal olaylar üzerinden mantıksal düşünme süreçlerini kullanarak ahlaki değerlerin kazanılmasını sağlamaya çalışan bir yaklaşımdır. Bu yaklaşımda amaç, verilen örnek olaylarla ahlaki düşünme becerisini kazandırırken adım adım ilerleyen bilimsel çözümleme yöntemlerinin kullanılmasını sağlamaktır. Genellikle Sokratik yöntemin kullanıldığı bu yaklaşımda, neden- niçin- nasıl sorularının cevaplarının rasyonel bir şekilde verilebilmesi için örnek olay üzerinde analiz yapılır, alternatifler belirlenir, tartışmalar yapılır ve sonuçlar değerlendirildikten sonra kararlar verilir (Çiftçi, 2016: 35).

Dede Korkut Kitabı'nda değer çözümlemesi yaklaşımı çok kullanılan bir yaklaşım değildir. Kırk namert yiğidin Dirse Hanı Oğlu Boğaç Han'ı öldürmeye ikna ettikleri yerlerde bu yaklaşımın varlığından söz edilebilir:

"Vardı bu kırk yiğidin yirmisi bir yana, yirmisi de bir yana oldu. Önce yirmisi vardı, Dirse Han'a şu haberi getirdi, der: Görüyor musun Dirse Han neler oldu, murada maksuda erişmesin, senin oğlun kötü çıktı hayırsız çıktı, kırk yiğidini yanına aldı, kudretli Oğuz'un üstüne yürüyüş etti, nerde güzel ortaya çıktı ise çekip aldı, ak sakallı ihtiyarın ağzına sövdü, ak bürçekli kadının sütünü çekti, akan duru sulardan haber geçer, çapraz yatan Ala Dağ'dan haber aşar, hanlar hanı Bayındır'a haber varır, Dirse Han'ın oğlu böyle görülmemiş şey yapmış derler, gezdiğinden öldüğün daha iyi olur. Bayındır Han seni çağırır, sana müthiş gazap eyler, böyle oğul senin nene gerek, böyle oğul olmaktan olmamak daha iyidir, öldürsene dediler. Dirse Han varın getirin, öldüreyim, dedi. Böyle deyince hanım, o namertlerin yirmisi daha çıka geldi ve bir dedikodu onlar da getirdiler. Der: Kalkarak Dirse Han senin oğlun yerinden doğruldu, göğsü güzel koca dağa ava çıktı, sen var iken av avladı kuş kuşladı, anasının yanına alıp geldi, al şarabın keskininden aldı içti, anası ile sohbet eyledi, babasına kast eyledi, senin oğlun kötü çıktı hayırsız çıktı, çapraz yatan Ala Dağ'dan haber geçer, hanlar hanı Bayındır'a haber varır, Dirse Han'ın oğlu böyle görülmemiş şey yapmış derler, seni çağırırlar. Bayındır Han'ın katından sana gazap olur, böyle oğul nene gerek, öldürsene dediler. Dirse Han derler: Varın getirin öldüreyim, böyle oğul bana gerekmez, dedi." (s. 26-27)

Yukarıda görüldüğü üzere kırk namert yiğit yirmişer iki gruba bölünmüşler ve her bir grup farklı zaman ve mekânlarda Dirse Han'a sokratik yöntemi kullanarak oğlu Boğaç Han'ı kendisine kötülemektedir. Bu grupların farklı zamanlarda birbirlerinden haberdar değilmiş gibi gelmesi ve ikna edici sözlerle Boğaç Han'ın törelere, yönetime, ahlaki değerlere karşı çıkan bir insan olarak babasına anlatılmasındaki kasıt oğlun babası tarafından öldürülmesi için zemin hazırlamaktır. Burada Oğuzlarca kutsal kabul edilen değerlerin çözümlemesinin yapıldığına şahit olunmaktadır. Bu değerler şunlardır: Oğuzlarda bir kişi ne olursa olsun kudretli, saygın kişilere karşı gelemez. Ak sakallı, ak bürçekli ihtiyarlara kötü söz söyleyemez; istediği kadını haremine alamaz; beyden habersiz ava çıkamaz ve günümüzde ensest ilişki olarak kabul edilen türden bir ilişkiye asla giremez. Böyle bir durumda kişi bey oğlu da olsa öldürülmelidir. Bu mülahazalarla Dirse Han oğlu Boğaç Han'ı öldürmek ister.

3.4. Değer Açıklama Yaklaşımı

Değer açıklama yaklaşımı, ahlaki görecelik felsefesinin ilkeleri doğrultusunda bireyin kendi yaşamında neyin önemli olduğunu nasıl belirlediklerine dayanmaktadır. Bu yaklaşım bireyin kendi duygu, inanç, öncelik ve değerlerinin farkında olmasını, güçlü ve zayıf yönlerini bilmesini ve yaşam onuruna sahip olmasını kapsar. Bu yaklaşım bireyin yaşam değerlerini fark etmesine, karar almasına, kararını uygulamasına ve başarmasına yardım eder. Bireyin yaşamda doyuma ulaşmasını sağlayan bir süreçtir.

Yaşam becerileri eğitimi olarak da anılır. Değişen dünyada gencin yaşamının tümünde ona rehberlik edecek bilgi, beceri ve duyguları öğrenmesine yardım eder (Köylü, 2016: 85).

Superka ve Johnson (1975 akt. Kaymakcan ve Meydan, 2014: 180), değer açıklama yaklaşımının amacını, bireyin kendisinin ve başkalarının değerini ayırt ederek, kendi değerleri hakkında açık ve dürüst iletişim kurması yoluyla mantıklı düşünce ve duygusal farkındalığı kullanmasını sağlamak olarak belirtir.

Dede Korkut Kitabı'nda değer açıklama yaklaşımı çok sık kullanılan bir yaklaşımdır. Eserde bu yaklaşıma göre daha çok Oğuz geçlerinin hareket ettiği görülür. Bamsı Beyrek'in evleneceği kadında olması gereken özellikleri sayarken bu yaklaşıma müracaat eder:

"Beyrek der: Baba bana bir kız alver ki ben yerimden kalkmadan o kalkmalı, ben kara koç³ atıma binmeden o binmeli, ben hasmıma varmadan o bana baş getirmeli, böyle kız alver baba bana dedi." (s. 64).

Kanglı Koca Oğlu Kan Turalı hikâyesinde de Kan Turalı evleneceği kızda benzer özellikleri ister (s. 124). Burada evlenilecek kızların özellikleri kişisel gibi görünse de eserde Oğuz beylerin evlendiği kadınların benzer özelliklere sahip olduğu görülür. Alp tipi özellikleri gösteren Oğuz beyleri kendileri gibi alp tipi özelliklerine sahip kadınla evlenmek ister. Burada Oğuzların evlilik ve kadın hakkında düşüncelerini görmek mümkündür.

Duha Koca Oğlu Deli Dumrul hikâyesinde de değer açıklama yaklaşımını görmek mümkündür. Bir kuru çayın üstüne bir köprü yaptıran ve bu köprüden geçenden otuz üç akçe geçmeyenden döve döve kırk akçe alan Deli Dumrul'un bundan maksadı erliğinin bahadrlığının, kahramanlığının, yiğitliğinin Rum'a Şam'a ulaşmasıdır (s. 113). Deli Dumrul'a göre yiğitliğin açılımı budur. Yine Deli Dumrul'un hikâyesinin başında bir gencin ölümü üzere Azrail hakkında olumsuz sözler söylemesi değer açıklama yaklaşımı perspektifinden bakılabilir. Hikâyenin sonunda Deli Dumrul'un annesinin ve babasının "dünya tatlı can aziz" diyerek oğlu yerine can vermemelerinde bu yaklaşıma göre yaşama sevincinin izleri vardır. Burada ebeveynler can ile oğul sevgisi arasında kalmış, dünyanın tatlı, canın aziz olmasından dolayı yaşamayı tercih etmişlerdir. Ebeveynlerin bu tercihi ahlaki ikilem tartışmaları yaklaşımı olarak da görülebilir. Benzer bir şekilde Deli Dumrul'un eşinin hem eşini çok sevmesi hem de çocuklarının yetim kalmaması için kocası için ölebileceğini söylemesi değer açıklama ve ahlaki ikilem tartışmaları yaklaşımı olarak da değerlendirilebilir. Bu hikâyeye, genel olarak anne baba sevgisi, çocuk sevgisi, eş sevgisi ve yaşama/dünya sevgisi gibi değerleri fedakârlık ölçütünden bize aktardığı için değerler eğitimi açısından ayrı bir öneme sahiptir. Diğer hikâyelerde ön plana çıkan anne-baba-oğul sevgisi bu hikâyede farklı bir bakış açısıyla verilmiştir.

Dirse Han Oğlu Boğaç Han ile *Kam Püre'nin Oğlu Bamsı Beyrek* hikâyelerinde Oğuz beylerinin erkek çocuk sahibi olmak istemeleri, hemen her hikâyede görülen on beş on altı yaşlarına gelmiş her Oğuz gencinden baş kesmeleri ve kan aktırmaları neticesinde bir yiğitlik gösterme beklentisine girmelerine değer açıklama yaklaşımı perspektifinden bakılabilir. Bu değerler hikâyelerde her kadar kişisel görünse de hemen her hikâyede Oğuzların böyle bir beklenti içinde olmaları bizde bu durumların ortak bir değer anlayışının ürünü olduğu hissini uyandırır.

Uşun Koca Oğlu Segrek hikâyesinde Segrek kardeşinin olduğunu nice zaman sonra öğrenir ve onu kurtarmak ister. Ailesi bu işin çok tehlikeli olduğunu bildiği için Segrek'i fikrinden caydırmaya çalışırlar ama sonuç alamazlar. Sonra Segrek'in gitmesine engel olmak için onu evlendirirler. Ama Seyrek'deki kardeş sevgisi değeri kendisine sunulan eş sevgisi, hayat sevgisi değerlerinden daha kuvvetlidir:

*Üç yüz altmışaltı alp ava binse
Kanlı geyik üzerine kavga kopsa
Kardeşli yiğitler kalkar kopar olur
Kardeşsiz zavallı yiğit ensesine yumruk dokunsa
Ağlayarak dört yanına bakar olur
Elâ gözden acı yaşımı döker olur
Elâ gözlü oğlunuzu görünceye kadar
Bey baba hatun ana esen kalın* (s. 181-182).

Basatın Tepegözü Öldürdüğü hikâyede ise Basat Oğuz beylerini, kadınlarını ve çocuklarını yemeye başlayan kardeşliği Tepegözü Oğuzlara zarar verdiği için çekinmeden öldürür. (s. 163)

Dede Korkut Kitabı'nda değer açıklama yaklaşımı her ne kadar bireysel bir tercih gibi görünse de bu tercihlerin derinliklerinde var olan insan sevgisi, anne sevgisi, baba sevgisi, çocuk sevgisi, eş sevgisi, sadakat, töre gibi ortak değerlerin mevcudiyetinden söz edilebilir.

3.5. Gözlem Yoluyla Öğrenme

Değerlerin kazanımında ve kişilik oluşumunda etkili yöntemlerden biri de özdeşim kurmadır. Sosyal davranışların birçoğu anne, baba ve arkadaş gibi yakın çevreden olan kişileri gözlem ve model alma

³ Ergin'in "kara koç" okuduğu kelimenin aslı "hara, at çiftliği, at sürüsü, kazılık at" anlamına gelen *kazaguç* kelimesidir. (Özçelik, 2005: 38)

yoluyla kazanılmaktadır. Değer öğretiminde bol öğüt verirken, bu öğütlere muhalif yaşantılar sergilenmemeli, verilen öğütleri yaşantı yoluyla örneklendirerek iyi bir model olunmalıdır. Gözlem yoluyla değer eğitimi yaklaşımında, Anne baba tutumları, gerek bir değer öğretilişiyle ilgili özel tutum, gerekse her konuda çocuğa modellik eden genel tutum olsun, ya çocuğun model alması sonucu taklit ve özdeşleşme yoluyla çocuk tarafından benimsenir ve alışkanlık haline getirilir ya da çocuğun benlik algısı ve diğer insanlara dair algısını etkileyerek onun karakterini şekillendirir (Kaymakcan ve Meydan, 2014: 196).

Bozkır-göçebe yaşam tarzı süren kavimlerde gözlem yoluyla öğrenme önemli bir yer tutar. Dede Korkut Kitabı'nda mukaddime bölümünde yer alan "Kız anadan görmeyince öğüt almaz, oğul babadan görmeyince sofraya çekmez" (s. 16) tabiri, Oğuz Türklerinde bu öğrenme yaklaşımının önemini ortaya koymaktadır. Nitekim *Kazan Bey Oğlu Uruz Beyin Esir Olduğu hikâyede* on altı yaşına geldiği hâlde yay çekmeyen, ok atmayan, baş kesmeyen ve kan dökmeyen oğlu Uruz'un durumuna üzüldüğü ağlayan Kazan Bey'e oğlu şu şekilde sual ederek gözlem yoluyla öğrenmenin önemini bir kez daha ortaya koymaktadır:

"A bey baba deve kadar büyümüşsün yavrusu kadar aklın yok. Tepe kadar büyümüşsün darı kadar beynin yok. Hüneri oğul babadan mı görür öğrenir, yoksa babalar oğuldan mı öğrenir, ne zaman sen beni alıp kâfir hudut boyuna çıkardın, kılıç çalıp baş kestir, ben senden ne gördüm ne öğreneyim dedi." (s. 93)

3.6. Yapararak Yaşayarak Öğrenme

Yapararak yaşayarak öğrenme yaklaşımında değerler hakkında birtakım bilgileri öğrenmek değerlerin yaşanması için yeterli değildir. Bu bilgilerin sosyal hayatta yaşanabilirliğinin görülmesi ve bizzat yaşanarak tecrübe edilmesi gerekir. Bu nedenle çocuğun hayatla ilgili tecrübelerini yaşadığı en önemli kurum olan ailesi, temel değerlerin kazanılması açısından öncelikli bir role sahiptir. Ailede özdeşleşme, model alma ve anne babayı taklit etme şeklinde başlayan değerlerin yaşanarak öğrenilmesi süreci, okuldan ve çevreden edinilen bilgi ve tecrübeyle gelişir ve bireye has bir keyfiyet kazanır. Pek çok pedagoğ, iyilik ve kötülük hakkında nasihat vermeden önce iyi ve kötü davranışların yaşantılar yoluyla bilgi ve görgü olarak kazandırılmasını tavsiye eder (Kaymakcan ve Meydan, 2014: 195).

Yapararak yaşayarak öğrenme yaklaşımı, eğitimcilerin sınıf temelli öğrenme yaşantılarından çok toplumsal temelli yaşantıları vurgulamak için geliştirilmiştir. Bu yaklaşıma göre öğrenenlere kendi değerleri konusunda harekete geçmeleri için birtakım fırsatlar sunulması gerekir. Bu yaklaşımın savunucuları bu süreci, bireyin alternatifleri tanıdığı, alternatifler arasından özgürce seçimler yaptığı ve seçimlerini davranışa dönüştürdüğü bir çeşit kendini gerçekleştirme süreci olarak tanımlamaktadır (Aydın ve Gürler, 2012: 86). Böylece Yapararak yaşayarak öğrenme yaklaşımında birey, alternatifleri tanır, özgürce seçim yapar, seçimlerini davranışlara dönüştürerek eğitim ve yaşam arasında köprü kurmuş olur.

Dede Korkut Kitabı'nın mukaddime bölümünde yer alan şu manzum sözler yapararak yaşayarak öğrenme yaklaşımına örnek teşkil eder:

*Gittikçe yerin otlaklarını geyik bilir
Yeşermiş yerlerin çemenlerini yaban eşeği bilir
Ayrı ayrı yolların izini deve bilir
Yedi dere kokularını tilki bilir
Geceleyin kervan göçtüğünü turgay bilir
Oğlun kimden olduğunu ana bilir
Erin ağırını hafifini at bilir
Ağır yüklerin zahmetini katır bilir
Nerede sızılar var ise çeken bilir
Gafil başın ağrısını beyni bilir
Kolca kopuz yükseltip elden ele, beyden beye ozan gezer;
Erin cömerdini, erin cimrisini ozan bilir. (s. 17)*

Dede Korkut Kitabı'ndaki av merasimlerine yapararak ve yaşayarak öğrenme yaklaşımı olarak bakabiliriz. Nitekim Salur Kazan'ın "Ünümü anlayın beyler, sözümü dinleyin beyler yata yata yanımız ağrıdı, dura dura belimiz kurudu, yürüyelim beyler, av avlayalım, kuş kuşlayalım, yabani geyik yıkalım, dönelim otağımıza inelim, yiyelim içelim hoş geçelim." (s. 39) demesi, Oğuz beylerinin avı bir spor, bir eğlence ve bir talimğâh yeri gördükleri sonucunu çıkarır. Gözlem yoluyla öğrenme yaklaşımında örnek verilen Uruz'un babasına "ben senden ne gördüm ne öğreneyim" suali üzerine Kazan Bey'in "... ben bu oğlanı alayım ava gideyim, yedi günlük azık ile çıkayım, ok attığım yerleri, kılıç çalıp baş kestiğim yerleri göstereyim, kâfir hudut boyuna, Cıgızlara, Ağlayana, Gökçe Dağa alıp çıkayım, sonra oğlana lâzım olur a beyler." (s. 93) demesi, eserde yapararak yaşayarak öğrenmenin önemine yapılan bir vurgudur. Kazan Bey oğluna kahramanlıklarını anlatmak yerine bizzat bu kahramanlıkları kazandığı yerlere götürmesi, bu öğrenme modelinin Oğuz Türklerinde yaygın olduğunu göstermektedir.

4. Sonuç, Tartışma ve Öneriler

Teknolojik gelişmelere bağlı olarak yalnızlaşan, benmerkezci bir yaşam tarzı süren ve buna bağlı olarak kendi kültürünü, geleneklerini kısaca değerlerini unutmakla karşı karşıya kalan nesillerde değerler

eğitimi meselesi gündeme gelmiştir. Znaniecki tarafından sosyal bilimlere kazandırılan değer kavramı hızla araştırmacılar tarafından kabul görmüş ve bu alanda ihtiyaca binaen çalışmalar artmıştır. Bir milletin sosyokültürel, sosyoekonomik, psikolojik, folklorik, dinî, maddi manevi özellikleri anlamına gelen değer kavramı herhangi bir Şeyin soyut kıymetini ifade etmek için de kullanılmıştır. Değer kavramı beraberinde değerler eğitimi getirmiştir. Değerler eğitimi bireyin toplum içinde birtakım kurallara uyması, ahlaki yönden gelişmesi, insanlarla iyi ilişkiler kurması ve özellikle duyuşsal yönden kendini gerçekleştirmesi için verilen eğitimidir. Bu eğitimin verilmesinde farklı yaklaşımlar ve yöntemler kullanılmıştır. Bir milletin değerlerini tespit etmede en yaygın kullanılan yöntemlerden biri de o millete mâl olmuş destanların, efsanelerin, hikâyelerin, romanların kısaca edebi eserlerin incelenmesidir. Bu bağlamda Oğuz Türklerinin bir nevi el kitabı olan ve onlar hakkında birçok bilgi barındıran Dede Korkut Kitabı Türkler için önemli eserlerden biridir. Değerlerin özelliklerini ifade etmek için söylenen aşağıda verilen cümlelerdeki yargıların her birine Dede Korkut Kitabı'ndan örnek(ler) bulmak mümkündür:

- Tarihi birikimlerden oluşan köklü inançlardır.
- Üzerinde görüş birliğine varılmış kabullerdir.
- Sosyal hayati düzenleme rolleri vardır.
- Karar vermede kullanılan ölçütlerdir.
- Sosyal kontrol unsurlarıdır.
- Kültürün devamlılığını sağlar.
- Çevreyle etkileşim sonucunda işlevsellik kazanır.
- Tutumların alt yapısını oluşturur.
- Güdüleyici ve özendiricidirler.
- Bireylerin sosyal rol seçmelerine rehberlik ederler.
- Dışlanmışlık ve yalnızlık karsısında koruyucudurlar.
- Farklılıkların çarpıştığı noktada ortak anlaşma zemini oluştururlar.
- Kalıtsal değeril yasayarak öğrenilirler. Dolayısıyla öğrenilebilir ve öğretilirler.
- Ahlaki olgunluğa ulaştırırılar.
- Bütünleyici ve birleştiricidirler.
- Dayanışma araçlarıdır.
- Değerleri yasayan ve yasatan insanlardır bu yönüyle değerler insanidir.
- Bireylere amaç ve yön belirlemede etki ederler.
- Değerler birbirleriyle ilişkilidir.
- Bireye ayırt etme, ilke oluşturma uyum sağlama yetkileri kazandırır.
- Toplumsal beklentilere aykırı olabilecek dürtü ve eylemleri sınırlandırırılar.
- Değerler kişilere bakış açısı sağlar (Aydın ve Gürler, 2 012: 7).

Dede Korkut Kitabı'nda yukarıdaki özelliklere sahip sevgi (insan, anne, baba, kardeş, oğul, vatan), saygı, aile birlikteliği, sorumluluk, barış, dürüstlük, misafirperverlik, adil olma ... gibi değerler belli yaklaşımlarla nesillere aktarılır. Bu yaklaşımlar; telkin yoluyla değerler eğitimi, ahlaki ikilem tartışmaları yaklaşımı, değer çözümlenmesi yaklaşımı, değer açıklama yaklaşımı ve gözlem yoluyla değerler eğitimi yaklaşımıdır.

Eserde telkin yoluyla değerler eğitimi yapan kişi Korkut Ata'dır. Oğuz Türkleri tarafından keramet sahibi olduğuna inanılan, sözüne güvenilen; kendisinden müşkül durumlarda farklı çözümler istenilen, düğün, zafer, kahramanlık, ad koyma gibi mutlu günlerde nasihat ve dua istenilen Korkut Ata herkes tarafından saygı duyulan bir insandır. Korkut Ata değerleri daha çok nasihat yoluyla etrafındaki insanlara telkin etmektedir. Telkin edilen değerlerin başında evlilik yani sağlam bir aile oluşturma değerleri gelir. Sağlam bir devletin temelini sağlam bir yuva kurulmasına bağlayan Türkler için evlilik çok önemlidir. Türkler için özdeşleşen *at*, *avrat*, *silah* düşünceğini Dede Korkut Kitabı'nda görmek mümkündür. Oğuz beyleri kendileri gibi alp tipi bir kadınla evlenmek isterler. Eserde telkin yoluyla işlenen bir değer de dünyanın fani olması ve buna bağli olarak insanların hayatlarını güzel yaşamalarıdır.

Dede Korkut Kitabı'nda değerler eğitimi en çok kullanılan yaklaşımlardan biri de ahlaki ikilem tartışmalarıdır. Bu yaklaşımda Oğuz Türkleri bir ikilem içinde kalır ve onlardan genelde törelere ve ahlaki değerlere göre ikilem içinde kaldığı durumlardan birini tercih etmesi istenir. Eserden ikilem oluşturun durumlar; namus ya da oğulun ölümlü, ölümlü ya da milletini kötüleme, gurur ya da eş sevgisi veya yardımseverlik, sadakat ya da taraf değiştirme veya çıkar sağlama gibi bakış açısına göre olumlu ya da olumsuz olarak nitelendirilebilecek değerlerdir. Oğuz Türkleri ahlaki ikilem oluşturun bu durumlarda çoğu zaman canları pahasına olumlu değerleri seçtikleri görölmüştür.

Dede Korkut Kitabı'nda en az kullanılan yaklaşım değer çözümlenmesi yaklaşımıdır. Kırk namert yiğit, bu yaklaşımda var olan sokratik yöntemi kullanarak Dirse Han'ı oğlu Boğaç Han'ı öldürmeye ikna etmeyi başarırlar.

Eserde değerler eğitiminde çok kullanılan bir diğer yaklaşım ise değer açıklama yaklaşımıdır. Değer açıklama yaklaşımı her ne kadar kişisel (sübjektif) görünse de Oğuz Türkleri değerlerle ilgili yorum yaparken veya karar alırken geçmişten gelen ortak dünya görüşüne müracaat ederek hareket ederler.

Dede Korkut Kitabı'nda değerler eğitiminde kullanılan diğer iki önemli yaklaşım gözlem yoluyla öğrenme ve yaparak yaşayarak öğrenme yaklaşımlarıdır. Eserde özellikle çocukların birinci derecede eğitiminden sorumlu kişiler anne ve babalardır. Anne ve babalar evlatları on beş yaşına gelinceye kadar onların cömertlik, dürüstlük, kahramanlık, saygı, sevgi gibi değerleri kazanabilmeleri için onlara iyi birer rol modeli olmalıdır. Eserde çocuklara on beş yaşına gelinceye kadar değerleri aileleri ve çevrelerindeki insanlardan gözlem yoluyla öğrenirler. On beş yaşından sonra sorumluluk artık çocuklardır. Çocuklar bu yaştan itibaren yaparak yaşayarak öğrenme yaklaşımında olduğu gibi zorluklarla mücadele etmeyi öğrenirler.

Dede Korkut Kitabı'nda değerler eğitiminde kullanılan yaklaşımlardan görüldüğü üzere sistematik bir eğitim almamalarına rağmen Oğuz Türkleri törelere ve manevi değerlerine sahip çıkmakta ve çocuklarını bu değerler üzerine yetiştirmektedir. Günümüzde yirmi beş yaşına gelinceye kadar çocuklarına sorumluluk vermeyen ve çocuklarını hayata hazırlamayan anne babaların ve eğitimcilerin Dede Korkut Kitabı'ndan alacağı örnekler vardır. Bir aile nasıl kurulur, evlilikte anne, baba ve kardeşlerin rızası neden alınmalıdır, yine evlenecek bireylerin birbirlerini görmesinin ve gönülden sevmesinin önemi nedir, çocuk sahibi olmak neden bu kadar önemlidir, çocuk nasıl eğitilir, on beş yaşından sonra sorumluluk neden çocuklardadır... gibi birçok değerle ilgili soruların cevabını eserde bulmak mümkündür. Bu nedenle yüz temel arasında da bulunan Dede Korkut Kitabı'nın örgün ve yaygın eğitimin her kademesinde müzakereli okutulması gerektiği kanaatini taşıyoruz.

KAYNAKÇA

- AKALIN, Şükrü ve diğerleri (2011). *Türkçe Sözlük*, Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- ASPIN, David (2000). *Moral education and pluralism: Education, culture and values*, pp.171-180. London: Farmer Press.
- AUDI, Robert (1999). *The Cambridge Dictionary of Philosophy*: second edition, Cambridge: Cambridge University Press.
- AYDIN, Mehmet Zeki ve AKYOL GÜRLER, Şebnem (2012). *Okulda Değerler Eğitimi*, Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.
- BİLGİN, Nuri (1995). *Sosyal Psikolojide Yöntem ve Pratik Çalışmalar*, İstanbul: Sistem Yayıncılık.
- BUNNIN, Nicholas and YU, Jiyuan (2004). *The Blackwell Dictionary of Western Philosophy*, Oxford: Blackwell publishing.
- CUMMINGS, William K., GOPINATHAN, S and YASUMASA, Tomodo (1988). *The Revival of Values Education in Asia and the West*, New York: Pergamon Press.
- ÇİFTÇİ, Taner (2016). Coğrafya 'da Değerler Eğitimi, Ankara: Pegem Akademi Yayınları.
- DEVECİ, Handan ve diğerleri (2013). Dede Korkut Hikâyelerinde Yer Alan Değerler, *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, Yaz- 2013, Cilt 12, Sayı 46, s. 294-321.
- EĞİTİM SEN. (2015). *Değerler Eğitimi Nedir, Nasıl Olmalıdır?* 20. 06. 2015 tarihinde >www.egitimsen.org.tr< adresinden edinilmiştir.
- EKŞİ, Halil ve KATILMIŞ, Ahmet (2014). *Karakter Eğitimi El Kitabı*, Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.
- ERGİN, Muharrem (1998). *Dede Korkut Kitabı*, 18. bs., İstanbul: Boğaziçi Yayınları.
- GÖKYAY, Orhan Şaik (2006). *Dede Korkut Hikâyeleri*, İstanbul: Kabalıcı Yayınları.
- HARLAND, Tony and PICKERING, Neil (2010). *Values in Higher Education Teaching*, New York: Routledge Publications.
- HAYDON, Graham (2007). *Values for Educational Leadership*, London: sage publications,.
- HÖKELEKLİ, Hayati ve GÜNDÜZ, Turgay (2013). *Üstün Yetenekli Çocukların Değer Yönelimleri ve Eğitimleri*. İçinde R. KAYMAKCAN, S. KENAN, H. HÖKELEKLİ, Z.Ş. ARSLAN, M. ZENGİN (Ed.). Değer ve Eğitimi (ss.371-396), İstanbul: Değerler Eğitimi Merkezi Yayınları.
- JAZDA, Joseph and DAUN, Holger (2009), *Global Values Education: Teaching Democracy and Peace*, New York: Springer Science + Business Media B.V.
- KAYMAKCAN, Recep ve MEYDAN, Hasan (2014). *Ahlak ve Değerler Eğitimi*, İstanbul: Dem Yayınları.
- KAZKONDU, Duygu (2012). Values Integrated In Grade 5 And 6 English Textbooks And Their Extent Of Reflectiveness In The Mission- Vision Of Fountain International School: Basis In Developing Guidelines For Textbook Selection, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, *Trinity University of Asia, Philippines*.
- KAZKONDU, Ferhat (2013). Integration Of Values Education In Communication Arts And Social Studies Subjects In Selected Public And Private Secondary Schools Towards A Collaborative Framework For Consortium, yayınlanmamış Doktora Tezi, *Trinity University of Asia, Philippines*.
- KOUTSOUKIS, David (2009). *Teaching Values Toolkit*, Prim-Ed Publishing.
- KÖYLÜ, Mustafa (2016). *Teoriden Pratiğe Değerler Eğitimi*, Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.
- KULAKSIZOĞLU, Adnan ve DİLMAÇ, Bülent (2000). İnsani Değerler Eğitimi Programı, *Marmara Üniversitesi Atatürk Eğitim Fakültesi Eğitim Bilimleri Dergisi*, Sayı 12. (ss.199-208).
- LING, Lorraine and STEPHENSON, Joan (1998). *Introduction and Theoretical Perspectives* icinde J. STEPHENSON, L. LING, E. BURMAN, M. COOPER (Ed.) Values in Education (ss. 3-20), London: Routledge Publications.
- LOVAT, Terence, DALLY, Kerry, CLEMENT, Neville Clement, TOOMEY, Ron (2011). *Values Pedagogy and Student Achievement: Contemporary Research Evidence*, London: Springer Science+ Business Media B V.
- MUEGA, Michael Arthus (2010). Values/ Moral Education: Current conception and practices in the Philippine schools, *A journal of Basic Education*, Vol.4, (ss. 81-94)
- ÖZBAY, Murat ve KARAKUŞ Esra (2011). Dede Korkut Hikâyelerinin Türkçe Öğretimi ve Değer Aktarımı Açısından Önemi, *Pegem Eğitim ve Öğretim Dergisi*, Cilt 1. Sayı 1, s. 21-30.
- ÖZÇELİK, Sadettin (2005). *Dede Korkut Kitabı Araştırmalar, Notlar/ Dizin/ Metin*, Ankara: Gazi Kitabevi.
- ÖZKAN, Fatma (2011). Yarımasun Yarçımasun Kargışı Üzerine, *Dede Korkut ve Geçmişten Geleceğe Türk Destanları" Uluslararası Sempozyum Bildireler Kitabı*, Ankara: Güzel İş Ofset Matbaacılık.

- SEAH, Wee Tiong ve BISHOP Alan, (2000). *Values in mathematics textbooks: a view through two Australian regions*. Paper presents at the 81st Annual Meeting of the American Educational Research Association, New Orleans, L A.
- SPENCER, Herbert (2013). *Zihin, Ahlak ve Beden Eğitimi*, (ERTEGÜN, Mehmet Münir Çev.) Ankara: Pegem Akademi.
- SUSAR, Serhat (2015). *Dede Korkut Hikâyelerinde Değerler Eğitimi*, Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Öğretmenliği Bilim Dalı Yüksek Lisans Tezi, Ankara.
- ULUSOY, Kadir ve ARSLAN, Ali (2014). *Bir Kavram Olarak Değer ve Değerler Eğitimi*. İçinde R. Turan ve K. Ulusoy (Ed.), Farklı Yönleriyle Değerler Eğitimi (ss.1-39), Ankara: Pegem Akademi Yayınları.
- ULUSOY, Kadir ve DİLMAÇ, Bülent (2014). *Değerler Eğitimi*, Ankara: Pegem Akademi Yayınları.
- YALÇIN, Süleyman Kaan ve ŞENGÜL, Murat (2004). Dede Korkut Hikâyelerinin Çocuk Eğitimi Açısından Öne Sürdüğü Değerler ve Ortaya çıkarmak İstedığı Tip Üzerine Bir Değerlendirme, *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Cilt 14, Sayı 2, s. 209-223.
- YAMAN, Ertuğrul (2012). *Değerler Eğitimi: Eğitimde Yeni Ufuklar*, İstanbul: Akçağ Yayınları.